

რა ტიპის ნაწარმოებია ლექსიკონი?

სიტყვა-სტატიის სტრუქტურა და კომპონენტები

ლექსიკონი რთული, კომპლექსური ნაწარმოებია და ცალკეული, დამოუკიდებელი სიტყვა-სტატიებისაგან შედგება. სალექსიკონო სიტყვა-სტატია, თავის მხრივ, მრავალ კომპონენტს მოიცავს. უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ ლექსიკონს აქვს ორგვარი სტრუქტურა: მაკროსტრუქტურა (macrostructure) და მიკროსტრუქტურა (microstructure).

მაკროსტრუქტურა.

ლექსიკონის მაკროსტრუქტურა ვერტიკალურადაა განლაგებული და წარმოადგენს ლექსიკონში შესული ყველა სიტყვის სრულ სიას. მაკროსტრუქტურას სხვაგვარად სიტყვანი ეწოდება, ლექსიკონის სიტყვანი, ანუ ლექსიკონში შესული სიტყვების ერთობლიობა.

ლექსიკონის სიტყვანის შერჩევა რთული პროცესია და განსხვავებული ჟანრის ლექსიკონებში სხვადასხვაგვარ გადაწყვეტას საჭიროებს. დიდი განმარტებითი ლექსიკონების მაკროსტრუქტურა განსხვავდება სასწავლო ჟანრის ლექსიკონების სიტყვანისგან. განსხვავებულად შეირჩევა სიტყვანი ტერმინოლოგიური ლექსიკონებისათვის და ა.შ.

არის რამდენიმე მნიშვნელოვანი მაკროსტრუქტურული საკითხი, რომელზეც გადაწყვეტილება ლექსიკოგრაფებმა ლექსიკონის დაგეგმვის დროს უნდა მიიღონ. ერთ-ერთი ასეთი საკითხია ომონიმია.

ომონიმები

ომონიმები ეწოდება მსგავსი დაწერილობის, მაგრამ სრულიად განსხვავებული ლექსიკური მნიშვნელობის მქონე სიტყვებს.

მაგ. ქართული **ხელი**, როგორც კიდური და

ხელი, როგორც გიჟი (გახელებული ადამიანი).

ასევე, ქართული **ბარი**, როგორც ინსტრუმენტი და

ბარი, როგორც ვაკე ადგილი (მთა და ბარი).

ომონიმია ფართოდაა გავრცელებული ინგლისურ ენაში.

მაგ. **pink** - მიხაკი.

pink - პინკი (*მცირე ზომის გემი, უპირატ. თევზსაჭერი*), საზღვაო ისტორიული ტერმინი.

pink - ახალგაზრდა ორაგული.

pink - ცეცხლსასროლი იარაღით მიყენებული ჭრილობა.

ომონიმია სხვა ევროპულ ენებშიც გვხვდება, მაგ. იტალიური

fóro - ნახვრეტი ...

fòro - (*ისტორიული*) ფორუმი ...

არსებობს ორგვარი მიდგომა ომონიმების ლექსიკონში წარმოდგენის პრინციპისადმი. ერთი მიდგომით, ომონიმები ლექსიკონის მაკროსტრუქტურაში შეტანილია როგორც ცალკე სიტყვა-სტატიები, მეორე მიდგომით კი ომონიმები ერთ სიტყვა-სტატიაში ერთიანდება.

მე არ მიმაჩნია სწორად ომონიმების ერთ სიტყვა-სტატიაში გაერთიანება. ერთ სიტყვა-სტატიაში, ჩვეულებრივ, სიტყვის პოლისემიური მნიშვნელობებია აღწერილი, რომლებიც ერთმანეთთან აზრობრივადაა დაკავშირებული. ომონიმები კი ლექსიკურად სრულიად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. გარდა ამისა, ომონიმები სხვადასხვა ეტიმოლოგიის სიტყვებია, რომლებიც ენის ისტორიული განვითარების პროცესში ერთმანეთს დაემთხვა დაწერილობითა და წარმოთქმით.

ლექსიკონებში ომონიმები, ჩვეულებრივ, აღინიშნება პატარა არაბული ციფრებით **სასათაურო სიტყვის მარჯვენა ზედა კუთხეში**.

მაგ.: pink¹ ...

pink² ...

pink³ ...

pink⁴ ...

კონვერსია.

ომონიმის მსგავსად, კონვერსიაც არის მნიშვნელოვანი მაკროსტრუქტურული საკითხი. კონვერსიით ნაწარმოები სიტყვები არის მსგავსი ლექსიკური მნიშვნელობის სიტყვები, რომლებიც სხვადასხვა მეტყველების ნაწილებს განეკუთვნება. მაგ. **bay** - როგორც ყეფა (არსებითი სახელი) და **to bay** - როგორც ზმნა ყეფა (ყეფს). კონვერსია ფართოდაა გავრცელებული ინგლისურ ენაში: **winter – to winter, pocket – to pocket, plant – to plant** და ა.შ.

კონვერსია სხვა ევროპულ ენებშიც არის გავრცელებული. მაგ. იტალიური **affetto** (ზედსართავი სახელი) - *რაიმესგან* რომ იტანჯება.

affetto (არსებითი სახელი) - ვინც *რაიმესგან* იტანჯება.

კონვერსიით ნაწარმოები სიტყვების ლექსიკონში წარმოდგენის საკითხისადმი მიდგომაც ორგვარია: ზოგი ლექსიკონი მათ ერთ სიტყვა-სტატიაში აერთიანებს, ზოგ ლექსიკონში კი ისინი ცალ-ცალკეა აღწერილი. კონვერსია განიხილება როგორც სიტყვათმწარმოებელი საშუალება და ის ნამდვილად არის ასეთი. თუ კონვერსია სიტყვათმწარმოებელი საშუალებაა, მაშასადამე მისი მეშვეობით ახალი სიტყვები იწარმოება და ეს სიტყვები ლექსიკონში ცალ-ცალკე უნდა შევიტანოთ. კონვერსიული ფორმები ლექსიკონში რომაული ციფრებით აღინიშნება. მაგ.

bay I ....

bay II ...

affetto I ...

affetto II ...

მრავალსიტყვიანი ლექსიკური ერთეულები.

მნიშვნელოვანი მაკროსტრუქტურული საკითხია მრავალსიტყვიანი ლექსიკური ერთეულების ლექსიკონში შეტანის თემა. მაგ. Internally displaced person, როგორ უნდა იყოს წარმოდგენილი ლექსიკონში? როგორც დამოუკიდებელი ლექსიკური ერთეული, სიტყვანის ნაწილი, თუ მისი შემადგენელი რომელიმე სიტყვის შესაბამის სიტყვა-სტატიაში უნდა იყოს შეტანილი (ვთქვათ displaced ან person) ? ლექსიკონების ბეჭდურ გამოცემებში მრავალსიტყვიანი ლექსიკური ერთეულები, ჩვეულებრივ, შესაბამისი სიტყვის სიტყვა-სტატიაში იყო ასახული. ელექტრონული და ონლაინ-ლექსიკონების ეპოქამ ბევრი რამ შეცვალა. ონლაინ-ლექსიკონში აღარ არის ადგილის პრობლემა, განსხვავებით ბეჭდური ლექსიკონისგან. სწორედ ამიტომ, თანამედროვე ელექტრონულ და ონლაინ-ლექსიკონებში ამგვარი მრავალსიტყვიანი ერთეულები მაკროსტრუქტურის ნაწილია და ცალკე ერთეულებად შეტანილი. უფრო მეტიც, ბევრ თანამედროვე ლექსიკონს იდიომებიც კი ცალკე ერთეულად შეაქვს.

მიკროსტრუქტურა.

განსხვავებით ვერტიკალური მაკროსტრუქტურისგან, მიკროსტრუქტურა ჰორიზონტალურადაა განფენილი. ლექსიკონის მაკროსტრუქტურაში შესული ყოველი სიტყვა არის **სასათაურო სიტყვა** და იგი აღწერილია შესაბამის **სიტყვა-სტატიაში**. სიტყვა-სტატიები დამოუკიდებელია ერთმანეთისგან და, თავის მხრივ, რამდენიმე კომპონენტისგან შედგება, ეს კომპონენტებია:

- სიტყვის მართლწერა
- სიტყვის ტრანსკრიფცია
- სიტყვის გრამატიკული დახასიათება
- სიტყვის მნიშვნელობის აღწერა:

პოლისემიური მნიშვნელობების გამიჯვნა,

შესიტყვებების, იდიომების დადგენა

- სიტყვის კვალიფიკაციების განსაზღვრა
(დროისმიერი, ადგილისმიერი, სტილისტური,
დარგობრივი).

მართლწერა.

სიტყვა-სტატია იწყება სიტყვის მართლწერის აღწერით. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ინგლისური ენისათვის, რომლის სიტყვებსაც ხშირად აქვს დაწერილობის რამდენიმე ვარიანტი.

დაწერილობის ვარიანტები შეიძლება უბრალოდ მძიმით გაიმიჯნოს,

მაგ.: **anecdotic, anecdotal**

მაგრამ ამ შემთხვევაში არ ვიღებთ ინფორმაციას იმის შესახებ, თანაბრადაა გავრცელებული ვარიანტები თუ არა. თუ ვარიანტები თანაბრადაა გავრცელებული ენაში, მათ შორის იწერება სიტყვა *ან*.

მაგ.: **anecdotic ან anecdotal.**

თუ ერთ-ერთი ვარიანტი ნაკლებადაა გავრცელებული, მის წინ იწერება *აგრ*.

(აგრეთვე).

მაგ.: **acaricide აგრ acaracide.**

ყოველ ენას თავისი სპეციფიკა აქვს. მაგ. **ფრანგულ** ენაში, ზედსართავ სახელებს ეთითება მდედრობითი სქესის ფორმის აღმნიშვნელი ბოლოკიდური ხმოვანი **-e**.

ბოლოკიდური **-e** ასევე დაერთვის არსებით სახელებს, რომლებიც ორივე სქესის სიტყვებია.

მაგ.: **adéquat, -e** - ადეკვატური.

adhérent, -e - წვერი.

ტრანსკრიფცია.

ვინაიდან ინგლისური სიტყვის წარმოთქმა უმეტესწილად განსხვავდება გრაფიკული გამოსახულებისაგან, ინგლისურ ლექსიკონებში სიტყვა-სტატიის შემდეგი

აუცილებელი კომპონენტია ტრანსკრიფცია. თანამედროვე ელექტრონულ და ონლაინ-ლექსიკონებში სიტყვის წარმოთქმა ასევე გახმოვანებულია.

თითოეულ სიტყვას ახლავს კვადრატულ ფრჩხილებში მოთავსებული ტრანსკრიფცია, რომელიც გადმოსცემს სიტყვის ჟღერადობას. წარმოთქმა, ისევე როგორც დაწერილობა, სიტყვას შეიძლება რამდენიმე ჰქონდეს. ლექსიკონებში, მით უფრო დიდ ლექსიკონებში, შეტანილია სიტყვის წარმოთქმის ყველაზე გავრცელებული ვარიანტები.

მაგ.: **charisma** [kəˈrɪzmə]

biochemistry [ˈbaɪə(ʊ)ˈkɛmɪstri]. ეს ტრანსკრიფცია ორგვარად უნდა წავიკითხოთ:

[ˈbaɪəˈkɛmɪstri] ან [ˈbaɪəʊˈkɛmɪstri].

იტალიურ და ფრანგულ ენებს, თითქოს, ტრანსკრიფცია არ სჭირდება, რადგან ორივე ენას აქვს მკაფიო კითხვის წესები. მიუხედავად ამისა, სასწავლო ჟანრის ლექსიკონებში ამგვარ ენებსაც კი შეიძლება დავურთოთ ტრანსკრიფცია.

მაგ. იტალიური: **affascinare** [affaʃʃiˈna:re] *vt* **1.** მოჰადოება (<მო>აჰადოებს); ...

ფრანგული: **addition** [adisjɔ̃] *nf* **1.** მათ. მიმატება...

ლექსიკონებში სიტყვის წარმოთქმის გადმოსაცემად ძირითადად გამოიყენება საერთაშორისო ფონეტიკური ასოციაციის მიერ შემუშავებული ფონეტიკური ნიშნები.

სიტყვის გრამატიკული დახასიათება.

სიტყვა-სტატიის შემდეგი მნიშვნელოვანი კომპონენტია სიტყვის გრამატიკული დახასიათება. კერძოდ, ნაჩვენებია, რომელი მეტყველების ნაწილია აღწერილი სალექსიკონო სტატიაში (n – noun არსებითი სახელი; v – verb ზმნა და სხვა). შემდეგ, ყოველი მეტყველების ნაწილს ერთვის სათანადო გრამატიკული დახასიათება. რომანული ენებისათვის არ არის საკმარისი მხოლოდ მეტყველების ნაწილის მითითება, რადგან ამ ენებში გვაქვს გრამატიკული სქესი. შესაბამისად, **არსებით სახელებს** ლექსიკონში მითითებული აქვს სქესიც.

მაგ.: **activité** [aktivite] *n f* 1. აქტიურობა; აქტივობა; ენერგია ...

აღნიშნულ ფრანგულ სიტყვას მითითებული აქვს მეტყველების ნაწილი და სქესი.

ინგლისურ ენაში **ზმნას**, გარდა მეტყველების ნაწილისა, დართული აქვს ინფორმაცია იმის შესახებ, არის ის გარდამავალი თუ გარდაუვალი. მაგრამ იტალიური ენისთვის ეს ინფორმაცია არ არის საკმარისი და ზმნას ესაჭიროება შემდეგი დამატებითი ინფორმაცია:

<i>v t</i>	გარდამავალი ზმნა
<i>v i</i>	გარდაუვალი ზმნა
<i>v rifl</i>	რეფლექსური ზმნა
<i>v t pron</i>	გარდამავალი ნაცვალსახელური ზმნა
<i>v i pron</i>	გარდაუვალი ნაცვალსახელური ზმნა
<i>v rifl recipr</i>	ურთიერთუკუქცევითი ზმნა.

ფრანგულ ენაში ზმნას გარდა ამ ინფორმაციისა, ასევე უნდა მივუთითოთ რომელ უღლებას განეკუთვნება იგი.

ქართული ზმნის შემთხვევაში, გაცილებით მეტი გრამატიკული ინფორმაციის მიწოდებაა საჭირო ზმნის სიტყვა-სტატიაში და ა.შ.

გარდა ამისა, ყოველ ენაში, ყველა მეტყველების ნაწილს, გრამატიკული ინფორმაციის ნაწილში, მითითებული აქვს არაწესიერი წარმოების ფორმები. ინგლისურ ენაში არსებითი სახელისათვის ეს არის არაწესიერი მრავლობითი რიცხვის ფორმები (wife – wives), ზედსართავი სახელისათვის არაწესიერი ხარისხების მაწარმოებელი ფორმები (good – better – best), ზმნის შემთხვევაში არაწესიერი ზმნების ნამყო დროისა და ნამყო დროის მიმდებარის ფორმები (go – went – gone) და სხვა (დამატებით იხილეთ დიდი ინგლისურ-ქართული ლექსიკონის ინსტრუქცია ვებ-საიტზე www.dict.ge).

სიტყვის მნიშვნელობის აღწერა

სიტყვა-სტატიის მნიშვნელოვანი კომპონენტია მისი მნიშვნელობის აღწერა. სიტყვის მნიშვნელობის აღწერის მეთოდებს მომდევნო თავებში განვიხილავ. ამ თავში კი ყურადღებას გავამახვილებ პოლისემიაზე, რადგან სიტყვებს, ხშირად, ერთზე მეტი მნიშვნელობა აქვთ და ეს მნიშვნელობები სათანადოდ უნდა აღიწეროს ლექსიკონში. დიდი განმარტებითი ლექსიკონები, ჩვეულებრივ, ცდილობენ სიტყვის პოლისემია სრულად წარმოადგინონ სიტყვა-სტატიაში. მაგ. ოქსფორდის დიდ ლექსიკონში სიტყვას **heart** აქვს თითქმის 50 მნიშვნელობა. სასწავლო ჟანრის ლექსიკონების სიტყვა-სტატიებში ლექსიკოგრაფები იყენებენ სიხშირულ პრინციპს და ამა თუ იმ სიტყვის ყველაზე ხშირად ხმარებული მნიშვნელობები შეაქვს.

პოლისემია

პოლისემია ანუ მრავალმნიშვნელობიანობა რეალურად არსებობს ყოველი კონკრეტული ენის ლექსიკურ სისტემაში. პოლისემიური სიტყვა შედგება რამდენიმე ლოგიკურ-საგნობრივი თვალსაზრისით განსხვავებული მნიშვნელობისაგან, რომლებიც აზრობრივი განსხვავებების მიუხედავად არ არღვევენ პოლისემიური სიტყვის მთლიანობას და მის ცალკეულ ვარიანტებად გვევლინება.

მაგ.: ქართული სიტყვა **ხისტი**

1. არადამთმობი, არადამყოლი; უკომპრომისო. ხისტი დამოკიდებულება. ხისტი ხასიათი. ხისტი მიდგომა. ხისტი პოზიცია. ხისტი ორთაბრძოლა. ხისტი ფეხბურთი.
2. მოუქნელი, მკაცრი. ხისტი პოლიტიკა. ხისტი კანონი. ხისტი ნორმები. ხისტი პოლიტიკოსი.
3. მაგარი, არადრეკადი; ულუნველი. ხისტი ღერო. ხისტი მოდელი. ხისტი ჯავშანფილა. ხისტი საბურავი. ხისტი ძარა. ხისტი სისტემა.
4. ხეშეში, ხმელი, ხამი. ხისტი ბუმბული. ხისტი წყალი.

პოლისემიურია გერმანული სიტყვა **zurückziehen**

1. უკანვე გაწევა (<გა>სწევს) / წალემა (*ხელისა, ფეხისა და სხვ.*);
2. გა<მო>ყვანა (გა<მო>იყვანს), უკან დაწევა (*ჯარებისა, პირადი შემადგენლობისა*);
3. ნათქვამზე, ადრე გაკეთებულ შეთავაზებაზე და მისთ. უარის თქმა (იტყვის), უკანვე წალემა / გაუქმება (*განაცხადისა, საჩივრისა, შენიშვნისა და მისთ.*);

4. ძველ საცხოვრებელ ადგილას, სამშობლოში და სხვ. დაბრუნება (<და>ბრუნდება)
აგრ. ითქმის ფრინველების შესახებ;

5. განმარტოება (განმარტოვდება), განცალკევებულ ადგილას გასვლა (დასასვენებლად და მისთ.); გაცლა, წასვლა (ხალხისგან, საზოგადოებისგან და მისთ.); sich von jdm zurückziehen ვინმეს ჩამოშორება, ვინმესთან ურთიერთობისთვის თავის არიდება; sich von der Welt zurückziehen გარესამყაროს / საზოგადოებას ჩამოშორება; sich in sich (Akk) zurückziehen საკუთარ თავში ჩაკეტვა;

6. (von, aus) სამსახურიდან / თანამდებობიდან გადადგომა (გადადგება); პოლიტიკიდან, მოღვაწეობის სფეროდან და სხვ. წასვლა; ამა თუ იმ საქმიანობისთვის თავის დანებება.

შვედური სიტყვა ofärdig a 1. კოჭლი; დასახიჩრებული, დაშავებული; დაინვალიდებული, უნარშეზღუდული; hans son är tyvärr född ofärdig სამწუხაროდ, მისი ვაჟი დაბადებიდან ინვალიდია / უნარშეზღუდულია; 2. დაუსრულებელი, დაუმთავრებელი, ჯერ მზად რომ არ არის; არასრული; boken är ännu ofärdig წიგნი ჯერ არ არის დამთავრებული.

***

რა იწვევს პოლისემიის წარმოშობას?

რატომ უჩნდება სიტყვას სხვადასხვა მნიშვნელობა?

ლინგვისტურ ლიტერატურაში პოლისემიის წარმოშობის ერთ-ერთ მიზეზად ენაში ეკონომიის პრინციპის მოქმედება სახელდება – შინაარსის პლანის მრავალკომპონენტურობა გამოხატვის პლანში ერთი ერთეულითაა წარმოდგენილი. ამით, თითქოს გადაიჭრება ის წინააღმდეგობა, რაც არსებობს ენის შედარებით შეზღუდულ რესურსებსა და სამყაროს უსასრულო კონკრეტულობას შორის.

პოლისემიის წარმოშობა ასევე აიხსნება რეალური მსგავსებით იმ საგნებსა და მოვლენებს შორის, რომლებიც ენაში ერთი სიტყვით სახელდება. სამყაროს აღქმის პროცესში ადამიანის აზროვნება ცდილობს ასახოს არა მარტო ცალკეული საგნები და მოვლენები, არამედ, ის რეალური მსგავსებაც, რაც მათ შორის არსებობს. მაშასადამე,

პოლისემიის წარმოშობის ერთ-ერთი მიზეზია ადამიანის აზროვნების თავისებურება ასახოს ენაში სამყაროს მრავალფეროვნება და ერთიანობა.

არის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება, კერძოდ: სამყაროს შემეცნების პროცესში ადამიანის აზროვნება ცდილობს ახალი, შეუცნობელი საგნები და მოვლენები ასახოს მათი კავშირებისა და მიმართებების მეშვეობით უკვე ნაცნობ, შემეცნებულ საგნებთან და მოვლენებთან. ე.ი. პოლისემიის წარმოშობის ერთ-ერთ მიზეზად შეიძლება მივიჩნიოთ ადამიანის აზროვნების უნარი სამყაროს შემეცნების პროცესში მისი მრავალფეროვნება დაიყვანოს ერთიანობაზე.

პოლისემიის წარმოშობის კიდევ ერთი მიზეზი, ბევრი ენათმეცნიერის აზრით, თვით ლექსიკური მნიშვნელობის ბუნებითაა განპირობებული. მნიშვნელობის აბსტრაქტული ბუნება, მისი განმაზოგადებელი ფუნქცია უნდა განვიხილოთ პოლისემიის აღმოცენების ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად.

პოლისემიური სიტყვის მნიშვნელობები თანაბარი ღირებულებისა არ არის. ყოველი პოლისემიური სიტყვის სტრუქტურაში გამოიყოფა "სემანტიკური ცენტრები", "მსხვილი" (ანუ ძირითადი) მნიშვნელობები, რომლებიც ლექსიკონში მუქი ციფრებითაა გამოყოფილი: 1., 2. და ა.შ. მოცემული "სემანტიკური ცენტრები" რიგ შემთხვევაში შეიცავს ქვემნიშვნელობებს, რომლებიც ლექსიკონში ფრჩხილიანი არაბული ციფრებითაა დანომრილი: 1), 2), 3) ... მაშასადამე, პოლისემიური სიტყვის სალექსიკონო სტატიაში ორმაგი ნუმერაციაა: 1. 1), 2), 3) ...

შესიტყვებები, იდიომები.

სალექსიკონო სიტყვა-სტატიაში მნიშვნელოვანია შესიტყვებების და იდიომების შეტანა. როგორც ერთმა ცნობილმა ლექსიკოგრაფმა, ენტონი კოუიმ (Anthony Cowie) აღნიშნა ერთხელ, უცხო ენის შესწავლისას სირთულეს ქმნის არა სიტყვები, არამედ სწორედ შესიტყვებები (those comings together of words). მაგ. ინგლისური სიტყვის **background** სიტყვა-სტატიაში უნდა შევიდეს ისეთი შესიტყვებები, როგორცაა: educational background, historical background, family background, political background და სხვა.

შესიტყვებები მნიშვნელოვანია თარგმნით / ორენოვან ლექსიკონებში, რადგან შესიტყვებები მეორე ენაზე, ხშირად, სიტყვასიტყვით არ ითარგმნება.

მაგ. family background - წარმომავლობა, ოჯახიშვილობა, გვარიშვილობა

educational background - განათლება

historical background - ისტორიული ფონი

political background - პოლიტიკური წარსული.

სალექსიკონო სიტყვა-სტატიაში ასევე მნიშვნელოვანია ფრაზეოლოგიური ერთეულების შეტანა. როგორც ცნობილია, ფრაზეოლოგიური ერთეულის მნიშვნელობა არ უდრის მასში შემავალი სიტყვების მნიშვნელობების ჯამს. მაგ. ქართული იდიომი **სიტყვის ბანზე აგდება** ნიშნავს ‘პასუხისთვის თავის არიდებას, საუბრის სხვა თემაზე გადატანას’, მას არაფერი აქვს საერთო არც სიტყვასთან და არც ბანთან. სწორედ ამიტომ საჭიროა მათი განმარტება ლექსიკონში, ან მეორე ენაზე სათანადო ეკვივალენტის მითითება, თუ ლექსიკონი ორენოვანია.

კვალიფიკაციები

სალექსიკონო სიტყვა-სტატიაში ასევე აუცილებელია კვალიფიკაციების გამოყენება. გამოვყოფთ ოთხი ტიპის კვალიფიკაციებს:

დროისმიერი კვალიფიკაციები

დროისმიერი კვალიფიკაცია გვიჩვენებს სიტყვა არქაულია, მოძველებულია, იშვიათია თუ გამოიყენება თანამედროვე ქართულში, ინგლისურში და ა.შ. ინგლისურ ლექსიკონებში გვხვდება კვალიფიკაციები: archaic, obsolete, dated, old-fashioned, becoming rare და სხვა.

მაგ. ქართული სიტყვა **სტოლა** მოძველებულია, იგი არ გამოიყენება თანამედროვე ქართულში, მისი მნიშვნელობაა ‘ფლოტი, მრავალი საბრძოლო გემი’.

თანამედროვე ქართულში მოძველებულია სიტყვები **სპა, სპასალარი, ეჯიბი** და სხვა.

მოძველებული შეიძლება იყოს არა თავად სიტყვა, არამედ მისი ერთ-ერთი მნიშვნელობა.

მაგ. **თავადის** მოძველებული მნიშვნელობაა 'მთავარსარდალი'; **ძეგლის** მოძველებული მნიშვნელობაა 'სვეტი' და სხვა.

არქაულია ინგლისური სიტყვა **bodkin** – 'ხანჯალი'.

ინგლისურ ლექსიკოგრაფიულ ტრადიციაში **მოძველებული (obsolete)** არის ისეთი სიტყვა, რომლის ხმარება 1755 წლის შემდეგ არ არის რეგისტრირებული და არც არის მოსალოდნელი. კვალიფიკაცია მოძველებული არის სიტყვის კვალიფიკაცია და არა იმ საგნის ან მოვლენისა, რომელიც მოცემული სიტყვითაა აღნიშნული.

დროისმიერი კვალიფიკაცია **არქაული (archaic)** მიუთითებს, რომ მოცემული სიტყვა იხმარება 1755 წლის შემდეგ, მაგრამ დღესდღეობით შემორჩენილია მხოლოდ თითო-ოროლა ან სპეციალურ კონტექსტებში (მაგ. პოეზიაში, იურიდიულ ტექსტებში). დროისმიერი კვალიფიკაცია არქაული ასევე სიტყვის კვალიფიკაციაა და არა იმ საგნის ან მოვლენისა, რომელიც მოცემული სიტყვითაა აღნიშნული.

დროისმიერი კვალიფიკაციების მითითება ლექსიკონში აუცილებელია, მაგრამ სხვადასხვა ლექსიკონი ამ საკითხს სხვადასხვანაირად უდგება. ზოგი ლექსიკონი არ მიჯნავს მოძველებულს და არქაულს და იყენებს მხოლოდ კვალიფიკაციას მოძველებული. **არქაულ** სიტყვებთან ხშირად გვხვდება სტილისტური კვალიფიკაციები: **პოეტური, ამაღლებული, ზოგჯერ წიგნური** და ა.შ.

თანამედროვე სასწავლო ტიპის ლექსიკონები ხშირად მიმართავენ დროისმიერ კვალიფიკაციებს: **old use, old-fashioned** და მისთ.

ადგილისმიერი კვალიფიკაციები.

ინგლისური ენის ლექსიკონებში ასევე მეტად მნიშვნელოვანია ადგილისმიერი კვალიფიკაციების მითითება. უპირველეს ყოვლისა, როგორც ცნობილია, არსებობს ინგლისური ენის ოთხი უმთავრესი ვარიანტი – ბრიტანული, ამერიკული, ავსტრალიური და ახალი ზელანდიური ვარიანტები. ეს არის ოთხი დიდი სახელმწიფო, სადაც ინგლისური ენა ერთადერთი სახელმწიფო ენაა. ასევე მნიშვნელოვანია კანადური და სამხრეთ-აფრიკული ვარიანტები, ვინაიდან კანადაში

და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში ინგლისური ერთ-ერთი სახელმწიფო ენაა.

შესაბამისად, ლექსიკონებში გვხვდება კვალიფიკაციები:

ბრიტანული ინგლისური (British English);

ამერიკული ინგლისური (American English);

ავსტრალიური ინგლისური (Australian English);

ახალი ზელანდიური ინგლისური (New Zealand English);

კანადური ინგლისური (Canadian English)

სამხრეთ-აფრიკული ინგლისური (South African English).

ადგილისმიერი კვალიფიკაციების მითითება ასევე აუცილებელია **ფრანგული** ენისათვის. ფრანგული ენა მეორე ან ერთ-ერთი სახელმწიფო ენაა ბელგიაში, შვეიცარიაში და კანადაში. ფრანგული ენა ასევე გავრცელებულია საფრანგეთის ყოფილ კოლონიებში აფრიკასა და ამერიკაში, კერძოდ: ალჟირში, მაროკოში, კონგოს რესპუბლიკაში, გვინეაში და სხვა.

ადგილისმიერი კვალიფიკაციები მნიშვნელოვანია **ესპანური** ენისთვისაც, რადგან ესპანური ენა სახელმწიფო ენაა ესპანეთში, მექსიკაში, არგენტინაში, ჩილეში, ბოლივიაში, პერუში და სხვა ქვეყნებში.

სალექსიკონო სიტყვა-სტატიაში ასევე უნდა მიეთითოს დიალექტური ფორმები, ნასესხებ სიტყვებს კი უნდა ახლდეს სათანადო მითითება წყარო ენაზე, საიდანაც სიტყვაა ნასესხები.

სტილისტური კვალიფიკაციები

როგორც ცნობილია, ენის ლექსიკის ერთი ნაწილი სტილისტურად შეფერილია. არის სიტყვები, რომლებიც მხოლოდ სასაუბრო მეტყველებისთვისაა დამახასიათებელი, მეორე ნაწილი მხოლოდ წიგნური სტილისთვისაა მისაღები; არსებობს უხეში, ვულგარული, სლენგური სიტყვები, რომელთა ხმარება შეზღუდულია ნეიტრალურ ლექსიკასთან შედარებით და თუ არა სათანადო კვალიფიკაცია ასეთი ლექსიკის არასათანადო ხმარებით ადამიანი შეიძლება უხერხულ მდგომარეობაშიც აღმოჩნდეს.

არსებობს მაღალფარდოვანი სიტყვები, აგდებითი, კიცხვითი მნიშვნელობის მქონე სიტყვები და ა.შ.

ყველაზე გავრცელებული სტილისტური კვალიფიკაციებია:

წიგნური (bookish, formal);

სასაუბრო (colloquial, informal);

სლენგი (slang);

ვულგარული (vulgar, obscene);

აგდებითი (derogatory);

დამცრობითი (pejorative);

კიცხვითი (contemptuous);

ამაღლებული (elevated);

ხუმრობითი (jocular)

და ა.შ.

მაგ. გარდაცვალება - წიგნური სიტყვაა, მოკვდომა - სასაუბრო, ჩაძალღება - ვულგარული;

შეხედვა - ნეიტრალური სიტყვაა, მზერა - ამაღლებული;

მოკვლა - ნეიტრალური სიტყვაა, დაბრედა - სლენგი;

ამბის გახმაურება - ნეიტრალური სიტყვაა, გაბაზრება - სლენგი და ა.შ.

დარგობრივი კვალიფიკაციები.

ლექსიკონებში, როგორც წესი წარმოდგენილია დარგობრივი ტერმინოლოგია, მაგ.: ზოოლოგიური, ბიოლოგიური, მათემატიკური, იურიდიული, ტექნიკური, კომპიუტერული, გეოგრაფიული, გეოლოგიური და სხვა. ლექსიკონის მასშტაბებიდან და ლექსიკოგრაფიული პრინციპებიდან გამომდინარე, დარგობრივი ტერმინოლოგია შეიძლება შეტანილი იყოს დიდი რაოდენობით, ან შედარებით ნაკლებად, მაგრამ დარგობრივი ტერმინოლოგიის შეტანას და აღწერას ვერც ერთი ლექსიკონი ვერ აარიდებს თავს, ვინაიდან არ შეიძლება ლექსიკონში არ იყოს მცენარეებისა და

ცხოველების სახელები, მინერალებისა და ქიმიური ნივთიერებების სახელები, მნიშვნელოვანი იურიდიული ტერმინები და მრავალი სხვა.

ყველა ტერმინს ლექსიკონში უნდა ახლდეს სათანადო დარგობრივი კვალიფიკაცია.